

Rzadkie w europejskich hodowlach

Aleksandretta krótkosterna

Portret dorosłego samca z Jersey

Wstęp

Wśród liczącego 90 rodzajów i prawie 390 gatunków rzędu papugowych (*Psittaciformes*) dużą grupę stanowią ptaki powszechnie znane, często spotykane i rozmnażane w hodowlach prywatnych i publicznych. Są jednak wyjątki. Jest grupa gatunków, których przedstawiciele od zawsze należeli do najrzadszych ptaków zarówno w środowisku naturalnym, jak i w hodowlach. Jednym z nich jest bohaterka tego artykułu. Mało brakowało i wyginęłaby zupełnie. W połowie lat 80. XX wieku jej całkowitą liczebność szacowano na zaledwie kilkanaście osobników. Na szczęście udało się ją uratować. W sierpniu 2013 roku miałem niezwykłą okazję oglądać jedynego osobnika tego gatunku, który żył wówczas na świecie poza swoją rodzimą wyspą.

Opisanie i systematyka

Papuga ta jest jednym z 16 przedstawicieli rodzaju *Psittacula* (aleksandretta), spośród których trzy są już niestety wymarłe. Ponadto dawniej wyróżniano jeszcze jeden takson w tym rodzaju, ale okazał się on być mieszańcem międzygatunkowym. Aleksandrettę krótkosterną opisał naukowo w 1783 r. holenderski fizyk i przyrodnik Pieter Boddaert (1730-1795). Do niedawna powszechnie używaną nazwą łacińską gatunku była *Psittacula echo* nadana jej w 1876 r. przez dwóch braci, ornitologów angielskich – prof. Alfreda Newtona (1829-1907) i sir Edwarda Newtona (1832-1897). Obecnie nie jest ona uważana za obowiązującą. Jest to takson monotypowy, w którego nie wyróżnia się podgatunków. Najbliższe

spokrewniony jest z aleksandrettą obroźną (*P. krameri*) oraz dwiema, wymarłymi aleksandrettami z wysp Oceanu Indyjskiego: seszelską (*P. wardi*) i maskareńską (*P. exsul*).

Wygląd

Jest to średniej wielkości papuga, dorastająca do 36-42 cm długości. Długość skrzydła wynosi 175-190 mm, a ogona: 162-200 mm. Masa ciała samców to 150 g, w samic do 170 g. Gatunek ten przypomina ubarwieniem, powszechnie znaną, aleksandrettę obroźną. Różni się od niej bardziej ciemnozielonym, intensywniejszym upierzeniem: ciemniejszym na górze, bardziej żółtawym na spodzie ciała. Podobnie jak u prawie wszystkich aleksandrett, również i u niej występuje wyraźny dymorfizm płciowy. Samiec wyróżnia się posiadaniem szerokiej, czarnej

obrożi na szyi (nie jest ona kompletna i nie zamyka się na potylicy). W tylnej części głowy przechodzi ona w kolor różowy. Przylegające do obroży partie głowy mają jaskrawoniebieską barwę. Niewielki, wąski czarny pasek widoczny jest między okiem a woskówką dzioba. Sterówki są ciemnozielone z wierzchu (podobnie jak wierzch skrzydeł), ich spodnia część jest żółtawa. Górna połowa dzioba samca jest ciemnoczerwona, dolna – ciemna. Tęczówka oka jest jasnożółta, nogi są ciemnoszare.

Na szyi samicy występuje krótka, czarna obroźna na szyi, ale brak jest przylegających do niej elementów różowych i niebieskich. Ponadto widoczny jest jeszcze dodatkowy, żółty pasek przylegający do obroży. Pióra na policzkach przybierają jasnozielony odcień. Środkowe sterówki mają niebieski nalot. Dziób jest czarny.

Ptaki młode można rozpoznać po krótszych sterówkach oraz czerwonym (u obu płci) dziobie.

Najbardziej charakterystyczną cechą gatunku, poza ciemnozielonym upierzeniem, jest stosunkowo krótki ogon (od którego pochodzi jej polska nazwa). Zwracają uwagę także dość duże, jak na aleksandrettę, wymiary ciała. Specyficzny jest również jej głos: głośnie, nosowe „kaark kaark” (często wydawane w locie) lub krótki, ostry „kik kik”. Są to dźwięki wyraźnie odmienne od tych wydawanych przez aleksandrettę obroźną.

Środowisko i tryb życia

Gatunek ten występuje obecnie jedynie w południowo-zachodniej części Mauritiusa, na powierzchni zaledwie 90 km². W czasach historycznych żyła także na sąsiedniej wyspie Réunion (została tam jednak wytępiona). Dawniej spotykana była na terenie wszystkich zalesionych partii Mauritiusa. W tej chwili żyje jedynie w Macabé Ridge – frag-

mencie pierwotnego lasu położonego w Parku Narodowym Black River Gorges. Spotykana jest na wysokości ok. 500 m n.p.m. Jej biotop stanowi nizinny las tworzony przez endemiczne dla wyspy gatunki drzew, takich jak: *Canarium paniculatum*, *Syzygium contractum*, *Mimusops maxima* oraz rodzaj *Labourdonnaisia*. Jest to nadrzewna papuga, nie schodząca nigdy na dno lasu. Żeruje czasami w warstwie podszytu. Żyje pojedynczo, parami lub też tworzy małe grupy (zwłaszcza po sezonie lęgowym). Jest stosunkowo ufną w kontaktach z człowiekiem. Daje się obserwować z odległości nawet 3 metrów. W poszukiwaniu pożywienia potrafi latać kilka

Ptak wspinający się po ścianie woliery

kilometrów. Jest aktywna głównie rano i po południu. W środku dnia najczęściej odpoczywa, czyści pióra. Przed zapadnięciem zmroku łączy się w większe grupy i udaje się do miejsc noclegowych, którymi są najczęściej odosobnione, wysokie drzewa o bujnym ulistnieniu. Czasami nocuje w dziuplach. Jej naturalne zachowania zostały mocno zachwiane, na skutek zmian w jej biotopie oraz ogromnej rzadkości występowania samego ptaka. Prowadzi osiadły tryb życia. Podejmowane niekiedy niewielkie wędrówki są związane z poszukiwaniem najbogatszych źerowisk. Zdarzają się one najczęściej po wystąpieniu huraganu i, towarzyszącemu temu zjawisku, wystąpieniu strat w drzewostanie.

Aleksandretta ta żywi się różnymi zielonymi częściami roślin. Są to pączki, liście, delikatne młode pędy, owoce, nasiona, kwiaty, kora. Owoce stanowią 93% pokarmu w okresie od stycznia do sierpnia. Większa ilość liści w diecie pojawia się zimą, gdy owoce stają się rzadsze. W pożywieniu wyraźnie preferowane są rodzime dla wyspy gatunki drzewiaste. Szczególnym upodobaniem cieszą się drzewa z rodzaju *Calophyllum* (gumiak). Żerowanie tego gatunku stwierdzono m.in. na *Canarium paniculatum*, *Tabernaemontana mauritiana*, *Erythrospermum monticola*, *Mimusops maxima* i *Mimusops petiolaris*. Introdukowane, obce gatunki

Samiec przebywający na ścianie woliery

Aleksandretta krótkosterna to jeden z najrzadszych i najbardziej zagrożonych ptaków świata. Oceń się jej liczebność, na wolności, na 300-350 dorosłych osobników

Duża tablica informacyjna na temat bohaterki artykułu z Jersey

roślin są rzadko jedzone. Jedynym chyba tu wyjątkiem jest inwazyjna i pospolita na Mauritiusie gujawa *Psidium cattleianum*. Ulubione miejsca żerowiskowe są odwiedzane przez określone ptaki przez wiele lat z rzędu. Jednakże w ciągu jednego roku ptaki żerują w różnych częściach drzewostanu (ma to związek z odmiennymi okresami owocowania poszczególnych drzew).

Lęgi

Jest gatunkiem monogamicznym. Jednakże kilka obserwacji dokonanych w latach 70. i 80. XX wieku udokumentowały istnienie grup lęgowych złożonych z jednej samicy i towarzyszących jej dwóch, a nawet trzech samców. Spośród tych ostatnich jeden zawsze pełnił funkcję dominującą, który kopulował z partnerką. Pozostałe jedynie ją dokarmiały. Niektórzy uważają, że obecność dodatkowych samców przy parze lęgowej mogła być wynikiem zaburzonej w środowisku równowagi liczebności ptaków poszczególnych płci. Normalnym zachowaniem pary jest zazwyczaj agresja w stosunku do innych samców. Sezon lęgowy trwa od sierpnia do stycznia. Kopulacje są obserwowane najczęściej we wrześniu i październiku. Każda para lęgowa ma określone, stałe terytorium. Zazwyczaj jest ono bronione przed innymi osobnikami. Gniazdo ulokowane jest na wysokim, żyjącym drzewie (głównie z rodzaju *Calophyllum*, *Canarium*, *Mimusops* i *Sideroxylon*). Jest to dziupla wykuta często w poziomej gałęzi, położona na wysokości 6-10m. Otwór wejściowy ma średnicę 10-15cm. Głębokość dziupli: ok. 50cm. Samica składa 2-3 (czasami 1-4) jaja. Przypada to głównie na koniec września – początek października. Wymiary jaja: 32,3-33,7x25,3-26,8mm. Inkubacja trwa 21-25 dni. Zajmuje się tym wyłącznie samica. Samiec w tym czasie regularnie ją karmi (cztery-pięć razy dziennie) i broni terenu wokół dziupli lęgowej. Świeżo wyklute pisklęta są ogrzewane i karmione początkowo jedynie przez samice. Jednakże po około 2 tygodniach zostają same w gnieździe i obydwoje rodzice zaczynają dokarmiać potomstwo. Większość młodych ptaków staje się lotna w połowie lub końcu grudnia. Opuszczają gniazdo w wieku ok. 8-9 tygodni. Po wylocie z gniazda przebywają jeszcze 2-3 tygodnie z rodzicami. Są przez nich dokarmiane jeszcze przez 2-3 miesiące. Najczęściej ptakom dorosłym udaje się odchowac jedynie jedno bądź dwa młode.

Hodowla

Aleksandretta krótkosterna, z powodu niezwykle ograniczonego arealu występowania i ogromnej rzadkości, nigdy nie była ptakiem często spotykanym w warunkach hodowlanych. Jak podaje wybitny niemiecki znawca papug Franz Robiller w drugim tomie (z 1997 roku) monumentalnej monografii papug świata „Papageien”

do końca XX wieku właściwie nie były znane jakiegokolwiek żywe osobniki tego gatunku, które przebywały poza swoją wyspiarską ojczyzną. Wyjątkiem jest tu pojedynczy osobnik, który w latach 60. zeszłego stulecia został wysłany do Ameryki Północnej, ale później powrócił na Mauritius. Dopiero w 2000 roku do dwóch brytyjskich, wyspecjalizowanych, kolekcji publicznych trafiły pierwsze aleksandretty krótkosterne. W latach 2000-2003 gatunek ten był eksploatowany w ptasim parku Paradise Park w Hayle (Kornwalia). A od 2000 roku do grudnia 2016 roku jeden samiec przebywał w Durrell Wildlife Conservation Trust (dawniej znane jako Jersey Zoo) w Trinity, na brytyjskiej wyspie Jersey. Był to jeden z trzech samców, które importowano tam z Mauritiusa. Były to ptaki, które z powodu nadmiernej agresywności nie nadawały się do celów reintrodukcji. Dwa spośród nich padły jakiś czas temu. Najdłużej żył ostatni spośród nich o imieniu „Mr Brown”. W czasie mojej wizyty na Jersey był to jedyny żyjący reprezentant swojego gatunku poza Mauritiusem. To, że udało się sprowadzić ten niezwykle cenny gatunek do Europy można zawdzięczać przede wszystkim ogromnemu zaangażowaniu biologów i pracowników Durrell Wildlife Conservation Trust, którzy od lat 70. zeszłego stulecia aktywnie uczestniczą w ochronie wielu zagrożonych gatunków z Mauritiusa. Sztandarową postacią jest wśród nich walijski hodowca ptaków i biolog Carl Jones.

Dorosły samiec aleksandretty krótkosternej

Przebywający na wyspie Jersey pojedynczy osobnik pełnił funkcję swego rodzaju ambasadora swojego gatunku. Uświadamiał on zwiedzającym o problemach jakich doświadczają jego kuzyni na Mauritiusie.

Żyjąca na Jersey aleksandretta krótkosterna przebywała w jednej z woliery w środkowej części ogrodu zoologicznego. Miała do dyspozycji średniej wielkości woliere zewnętrzną i mniejsze pomieszczenie wewnętrzne. Sąsiadywały z nią (w osobnych woliery) inne zagrożone gatunki papug, gołębi i kaczek z rejonu Madagaskaru i Karaibów. Wnętrze woliery są bogato obsadzone roślinnością i bogate w różnego rodzaju żerdzie ula-

twiające ptakom wspinanie się. Z moich obserwacji dokonanych w czasie dwudniowego pobytu w tym zoo wynika, że przez większość czasu ptak przebywał w pomieszczeniu wewnętrznym i był niewidoczny dla zwiedzających. Największą aktywność wykazywał w godzinach przedpołudniowych (ok. 10-11), gdy pielęgniarze przynosili mu świeży pokarm.

W warunkach hodowlanych jest to stosunkowo mało hałaśliwa papuga. Literatura podaje, że jest wrażliwym ptakiem i prawie wszystkie osobniki trzymane dawniej w niewoli ginęły już po roku bądź dwóch latach spędzonych w warunkach sztucznych. Najczęściej padały ofiarą różnych chorób bądź też ginęły w wyniku licznych kontuzji (którym ulegały rozbijając się o ściany woliery). Tak było do końca lat 70. XX wieku. Z czasem udało się jednak opracować metody, dzięki którym zmniejszono śmiertelność a nawet rozpoczęto rozmnażanie tego gatunku w niewoli. W 1988 roku para aleksandrett obroznych odchowala dwa pisklęta aleksandretty krótkosternej, które zostały wyjęte z naturalnej dziupli. W 1989 roku odchowano dwa kolejne. Niestety w 1991 roku wszystkie młode padły. Na szczęście już w sezonie 1994/1995 udało się w niewoli wychowac cztery pisklęta. Do celów hodowlanych na Mauritiusie wykorzystuje się stosunkowo duże woliery o kształcie litery L. Ptaki stara się trzymać przez większość czasu w grupach. Jedynie na okres lęgów dobrane pary są przenoszone do

mniejszych woliery, gdzie mogą spokojnie gniazdować.

Stosowane w jej żywieniu pokarmy to głównie różne owoce i jagody (krojone jabłka, pomarańcze, granaty, winogrona), zielony groszek, fasola, łodygi kopru, papryka, otwarte kwiatostany niektórych roślin zielnych. W mniejszym stopniu zaleca się podawanie mieszanin różnych nasion (słonecznika, prosa, konopi, skielkowanego owsa) oraz orzeszków ziemnych. Wiąże się to z dużą tendencją do tycia w warunkach, gdy ptaki otrzymują zbyt bogate energetycznie pożywienie.

Ochrona

Aleksandretta krótkosterna to jeden z najrzadszych i najbardziej zagrożonych ptaków świata. Na „Czerwonej Liście Gatunków Zagrożonych” Światowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN Red List Category) ma obecnie status taksonu zagrożonego o znacznym ryzyku wymarcia na wolności w bliskiej przyszłości (Endangered). Jeszcze do niedawna (do 2006 roku) była klasyfikowana jako „krytycznie zagrożona”. Wpływ na zmianę jej statusu ma stały, lecz powolny wzrost jej liczebności. Znajduje się także na liście Konwencji Waszyngtońskiej (CITES), w załączniku I. Międzynarodowa Rada Ochrony Ptaków (BirdLife International) ocenia jej liczebność, na wolności, na 300-350 osobników dorosłych. Wykazuje ona obecnie tendencję wzrostową. Jest to

efekt długotrwałego i bardzo intensywnego programu ochronnego.

W celu jak najlepszego zobrazowania historii zaniku i stopniowej odbudowy populacji gatunku przypomnę najważniejsze związane z tym wydarzenia (wraz z wymienieniem wszystkich czynników, które były bądź są nadal na nie odpowiedzialne).

Samiec siedzący przy karmidle

W XVIII i XIX wieku był to pospolity ptak na Mauritiusie. Wraz z początkiem XX wieku jego liczebność zaczęła spadać. W międzyczasie (szacuje się, że przed 1800 rokiem) wyginęła populacja zamieszkująca Reunion. Już w latach 50. zeszłego stulecia gatunek znalazł się na skraju wymarcia. Badania przeprowadzone na początku lat 70. oceniły jego liczebność na ok. 50-60 osobników i stwierdziły bardzo niski sukces lęgowy. Do czynników odpowiedzialnych za ten stan rzeczy należały: przekształcanie i dewastacja jej środowiska życia, niszczenie lęgów przez wprowadzone na wyspę obce gatunki (makaka jawańska - *Macaca fascicularis* oraz szczura śniadego - *Rattus rattus*), konkurencja o miejsca lęgowe z rodzimymi (pszczoły miodne - *Apis mellifera*, faetony żółtodziobe - *Phaeton lepturus*), jak i wprowadzonymi przez człowieka zwierzętami (aleksandrettami obroznych, majnami brunatnymi - *Acridotheres tristis*). Dodatkowymi czynnikami negatywnie wpływającymi na aleksandretty krótkosterne są: wycinanie rodzimych gatunków drzew (stanowiących pokarm dla papug) i wprowadzanie na ich miejsce form obcych, kataklizmy naturalne (huragany), choroby (PBBF) a nawet samotne, niesparowane samce, które przeszkadzają w lęgach innym parom, a nawet potrafią zabijać pisklęta. Dawniej problemem było również strzelanie do papug w celu zdobycia ich mięsa. Na szczęście proceder ten należy już do historii.

W celu zachowania gatunku, w 1974 roku pozostające fragmenty naturalnych lasów otoczoną ochroną tworząc m.in. Macabe-Bel Ombre Nature Reserve oraz (w 1993 roku) Park Narodowy Black River Gorges. Jednocześnie starano się rozmnażać papugi w niewoli. Niestety bezskutecznie. Pierwszy przychówek uzyskano dopiero w 1993 roku (dwa ptaki). Obecnie rozmnażają się one w warunkach sztucznych, a odchowane młode ptaki są wypuszczane na wolność. Między 1997 a 2004 rokiem do środowiska naturalnego wprowadzono łącznie 139 ptaków odchowanych w niewoli. Jednocześnie zabiera się jaja od dzikich par i inkubuje się je sztucznie. Ptaki stymulowane tym działaniem powtarzają lęgi. Dodatkowo w miejscach występowania aleksandrett wieszają się specjalne dla nich skrzynki lęgowe, dokarmia się niektóre populacje, monitoruje niektóre gniazda, ogranicza liczbę drapieżników i konkurentów gniazdowych. W przyszłości (gdy populacja osiągnie dostatecznie liczny poziom) planowane jest zasiedlenie tym gatunkiem również wyspy Réunion i, być może, Szeszeli (gdzie w czasach historycznych występował pokrewny, wymarły już, takson).

Najbardziej dramatycznym momentem, w walce o zachowanie gatunku, były lata 80. ubiegłego stulecia, kiedy

to w 1984 roku cała światowa populacja oceniana była na zaledwie 7-11 osobników. W latach 1993-94 ich liczba wzrosła do 16-22 ptaków na wolności oraz jednej pary utrzymywanej w niewoli (od której to uzyskano pierwszy przychówek). W sezonie lęgowym 1996-97 gniazdowało 13 dzikich par. Na koniec tego okresu cała populacja

liczyła 50-61 papug. W 1998 roku na wolności żyły już 59-73 ptaki. W styczniu 2000 roku ich liczba wzrosła do 106-126 osobników. Jednocześnie 33 ptaki były trzymane w specjalnie utworzonym centrum hodowlanym - Gerald Durrell Endemic Wildlife Sanctuary w Black River (nosi ono nazwę słynnego, brytyjskiego przyrodnika i publicysty, założyciela słynnego Ogrodu Zoologicznego na wyspie Jersey i towarzysztwa chroniącego przyrodę, który aktywnie włączał się m.in. w ochronę endemicznej przyrody Madagaskaru i Mauritiusa). W lutym 2005 roku liczba papug wzrosła do 55 par lęgowych (280-300 osobników żyjących na wolności). W marcu 2006 roku populację szacowano już na ponad 500 osobników. W sierpniu tego samego roku liczba ptaków zmniejszyła się do ok. 290. Przyczyną było najprawdopodobniej wystąpienie u części aleksandrett choroby dzioba i piór papug (PBBF). Na szczęście populacja odrodziła się i w sierpniu 2010 roku szacowano ją na ponad 500 osobników. W sezonie lęgowym 2011/2012 dorosłym ptakom udało się odchowac łącznie 129 młodych. Aktualnie całą znaną dziką populację oblicza się na ok. 580 papug (wśród których jest ok. 300-350 ptaków dorosłych).

Pomimo odniesienia tak spektakularnego sukcesu w ratowaniu gatunku, nadal jest to bardzo zagrożony i wymagający opieki ptak. Cały czas populacja jest bacznie monitorowana, zwalczane są drapieżniki i obce gatunki w miejscach występowania papug, prowadzone jest dokarmianie niektórych osobników. Niestety, wciąż jest to, i długo będzie, ptak, którego dalsze przetrwanie uzależnione jest od pomocy człowieka. Historia aleksandretty krótkosternej stanowi wzorcowy przykład na to, jak bardzo wrażliwe na wszelkie zmiany są gatunki zamieszkujące odosobnione, niewielkie wyspy.

Znaczek pocztowy z 1965 roku

Swego rodzaju ciekawostką jest fakt, że ta niezwykła papuga dwukrotnie gościła na znaczkach pocztowych wydanych przez pocztę Mauritiusa. Było to w 1965 roku i w 2003 roku. Ostatniej emisji patronował Światowy Fundusz na rzecz Przyrody (WWF).

tekst i zdjęcia: mgr inż. Tomasz Doron

Woliery zewnętrzna, w której przebywała aleksandretta krótkosterna na Jersey